

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОСТОРОВО - КЛАСТЕРНИЙ БІЗНЕС

УДК 657.471

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ РЕЗЕРВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Демська Ю.В.

E-mail: demskaylia@i.ua

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті доведено, що обвал ринків капіталів, зумовлений кризою, актуалізував проблему страхування статутних капіталів компаній, що збанкрутували. Вирішення цієї проблеми покладене, насамперед, на інструмент резервування. Проте, передбаченні чинними імперативами механізми резервування фактично не виконують покладені на них функції, що і зумовлює актуальність теми статті. Ціль наукового дослідження полягає в аналізі діючої законодавчої та нормативно-правової бази щодо регулювання формування та обліку резервів, результатом цього аналізу є запропонована класифікація та групування нормативних документів за рівнем ієрархії. Також запропоновано здійснювати поділ нормативно-правового регулювання резервів на три рівні: міжнародний, національний (державний) та рівень підприємства. Така класифікація дасть змогу виділити завдання документів кожного рівня та зрозуміти яким чином ця імперативна база має бути удосконалена, що і формулює пропозиції щодо подальших досліджень за темою.

Ключові слова: резерви, нормативно-правове регулювання, фінансова звітність, класифікація резервів, облікова політика

UDC 657.471

ANALYSIS OF THE CURRENT LEGAL REGULATION OF ACCOUNTING RESERVES OF THE COMPANY

Demskaya Y.V.

E-mail: demskaylia@i.ua

National University «Lviv Polytechnic»

It has been proved that collapse of the capital markets caused by the crisis, actualized the issue of insurance the statutory capital of companies that went bankrupt. Solving this problem is laid primarily on reservation tools. However, predicting the current imperatives of the reservation mechanisms does not perform their functions which determine the actuality of the topic article. The purpose of research is to analyze the current legislative and regulatory framework to regulate the formation and registration of reserves, as the result of this analysis it has been proposed classification and grouping of regulations in terms of hierarchy. Also it has been suggested to carry out division of legal regulation reserves into three levels: international, national (state) and level of the enterprise. Such classification will help to allocate tasks of documents for every level and to understand how this imperative base can improved, that formulates proposals for further research on the topic.

Key words: reserves, legal regulation, the financial statements, the classification of reserves, accounting policies

Актуальність проблеми. В інформаційному забезпеченні управління підприємствами основна увага, особливо з боку зовнішніх щодо них суб'єктів, зосереджена на фінансових індикаторах, які відображають фінансово-майновий стан та результати їхнього функціонування. Наявні на сьогодні інструменти інформаційного забезпечення управління компаніями є недосконалими, оскільки, на думку багатьох експертів і науковців, не лише не змогли передбачити настання глобальної фінансово-економічної кризи, але й деякою мірою (що стосується насамперед альтернативних фінансовій звітності інструментів) її спровокували. Проблему страхування статутних капіталів компаній що збанкрутували в наслідок кризи актуалізував обвал ринків капіталів. Вирішення цієї проблеми покладена на інструмент резервування, проте, передбачені чинними імперативами механізми резервування фактично не виконують покладені на них функції, що і зумовлює актуальність теми статті.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемі формування резервів у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності компаній присвячено чимало уваги у працях українських та іноземних науковців. Зокрема, вона була предметом дослідження в дисертаціях Козлової М.О., Орищенко М.М., Нечитайла А.І., Терещенко В.С. та інших. Варто зауважити позицію вчених з предметної сфери бухгалтерського обліку, зокрема Яремка І.Й., який стверджує, що резерви «не слід розуміти буквально, тому що в дійсності утримуються складові частини майна (цінності), які дорівнюють вартості створених резервів» [1, с. 57]. Це стало причиною того, що деякі науковці виділили окрему економічну категорію «облікові резерви». Проте, формування і визначення додаткових категорій чи проведення класифікацій резервів не вирішує проблеми їхнього формування та використання на підприємствах. Здебільшого створення резервів пов'язане з додатковими витратами, які підприємства нести не хочуть, тому формують лише ті резерви, які передбачені чинними законодавчо-нормативними документами. Таким чином імперативна база резервування є загальною частиною невирішеної проблеми застосування інструментів захисту та страхування капіталів суспільно-важливих підприємств.

Мета роботи полягає в аналізі чинної законодавчої та нормативно-правової бази щодо обліку резервів, дослідженні її особливостей та впливу на стан резервування на підприємствах України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Прийняття Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, затвердження національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, Плану рахунків та Інструкції з його застосування наблизили вітчизняну облікову систему до міжнародних правил та стандартів. Після реформування системи бухгалтерського обліку відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності в обліковій практиці з’явилося багато нових термінів, які науковці трактують по-різному. Саме це відбулося з резервами, сутність яких не має єдиного тлумачення, що призводить до хибного вибору як джерел формування резервів, так і напрямів їх використання. Це пов’язано з тим, що після запровадження встановлених у міжнародній практиці принципів обліку резервів, не було враховано сучасного стану економіки, специфіки та особливостей функціонування вітчизняних підприємств. Відбулася надмірна орієнтація на зарубіжний досвід і копіювання та запозичення принципів та правил бухгалтерського обліку, а це не дало можливості врахувати національні особливості та власний досвід.

Ю.А. Верига та М.М. Орищенко виділяють три рівні нормативно-правового регулювання щодо формування та використання резервів капіталу: - нормативно-правові акти, що регулюють господарські операції, пов’язані із створенням резервів капіталу; - нормативно-правові акти, що регулюють бухгалтерський облік та відображення у фінансовій звітності інформації про резерви капіталу; - внутрішньофірмові положення, що регулюють порядок формування та використання резервів капіталу, а також відображення цих операцій в обліку [2, с. 59].

Аналіз нормативно-правових документів, що регулюють ведення бухгалтерського обліку резервів в Україні, наведений в табл. 1.

Проаналізувавши сутність чинних законодавчих та нормативно-правових документів щодо формування та обліку резервів, пропонуємо механізми регулювання їх бухгалтерського обліку поділити на три рівні: 1) регулювання бухгалтерського обліку резервів на міжнародному рівні; 2) регулювання бухгалтерського обліку резервів на національному (державному) рівні; 3) регулювання бухгалтерського обліку резервів на рівні підприємства.

Таблиця 1. Аналіз законодавчого та нормативно-правового регулювання формування та обліку резервів

Назва нормативного документа	Вид резервів	Суть регулювання резервів
1	2	3
Господарський кодекс України	Резервний капітал	Стаття 87 регламентує створення резервного фонду у розмірі, встановленому установчими документами, але не менше ніж 25% статутного капіталу; розмір щорічних відрахувань до резервного фонду також зазначається в установчих документах, але не може бути меншим 5% суми прибутку
Податковий кодекс України	Резерв сумнівних боргів, резерв на гарантійний ремонт (обслуговування)	Пп. 138.10.6 визнає витрати на створення резерву сумнівної заборгованості в складі інших витрат звичайної діяльності з метою оподаткування. Згідно з пп. 140.1.4 при визначенні об'єкта оподаткування до витрат подвійного призначення належать будь-які витрати на гарантійний ремонт (обслуговування) або гарантійні заміни товарів, проданих платником податку, вартість яких не компенсується за рахунок покупців таких товарів, у розмірі, що відповідає рівню гарантійних замін прийнятих чи оприлюднених платником податку
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НП (С) БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Всі види резервів	Визначають загальні правові засади організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні, їх мету та принципи формування, в тому числі це стосується і резервів, адже вони є об'єктом бухгалтерського обліку
П (С) БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Резерв сумнівних боргів	Визначає порядок формування, бухгалтерського обліку та відображення інформації про резерв сумнівних боргів у звітності
П (С) БО 11 «Зобов'язання»	Забезпечення на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію;	Регламентує методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності. Зокрема визначає методику класифікації, визнання, оцінювання й обліку забезпечень (що за економічним змістом фактично є резервами – Авт.)

Продовження таблиці 1

1	2	3
	виконання зобов'язань при припиненні діяльності; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів	
П (С) БО 16 «Витрати»	Резерв сумнівних боргів	Регламентує порядок списання на витрати резерву сумнівних боргів та безнадійної дебіторської заборгованості
П (С) БО 26 «Виплати працівникам»	Забезпечення на виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення	Визначає створення забезпечень на виплату премій та інших заохочувальних виплат
План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Резерв сумнівних боргів, резервний капітал, забезпечення майбутніх витрат і платежів, непередбачені активи, гарантії та забезпечення надані	Визначає рахунки синтетичного обліку резервів, а саме: 38 «Резерв сумнівних боргів», 43 «Резервний капітал», 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», 04 «Непередбачені активи», 05 «Гарантії та забезпечення надані»
Інструкція по застосуванню плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Резерв сумнівних боргів, резервний капітал, забезпечення майбутніх витрат і платежів, непередбачені активи, гарантії та забезпечення надані	Встановлює порядок застосування рахунків синтетичного обліку резервів
Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності № 433	Резерв сумнівних боргів, резервний капітал, забезпечення майбутніх витрат і платежів	Регламентує розкриття інформації про резерви за статтями фінансової звітності.
МСБО 1 «Подання фінансової звітності»	Всі види резервів	Визначає вимоги щодо розкриття інформації про резерви у фінансовій звітності необхідної для потреб користувачів. Регламентує подання у примітках до фінансової звітності детальної інформації про поділ забезпечень та опис характеру призначення кожного виду резерву у власному капіталі
МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки»	Резерв сумнівних боргів, гарантійні зобов'язання	Визначає зміни в облікових оцінках, які зумовлені невизначеністю господарської діяльності (коригування попередніх оцінок) статей безнадійних боргів та гарантійних зобов'язань.

Продовження таблиці 1

1	2	3
МСБО 24 «Розкриття інформації про зв'язані сторони»	Резерв сумнівних боргів	Регламентує розкриття інформації у фінансовій звітності про резерв сумнівних боргів за залишками заборгованості пов'язаних сторін
МСБО 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення»	Забезпечення на виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення	Встановлює програми пенсійного забезпечення з визначеним внеском або з визначеною виплатою та розкриття інформації щодо них у фінансовій звітності
МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи»	Забезпечення; умовні зобов'язання; можливі зобов'язання; існуючі зобов'язання	Визначає порядок достовірної оцінки та визнання забезпечень і зобов'язань, а також регламентує розкриття інформації щодо них у фінансовій звітності

В загальному вигляді нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку резервів представлено на рис 1.

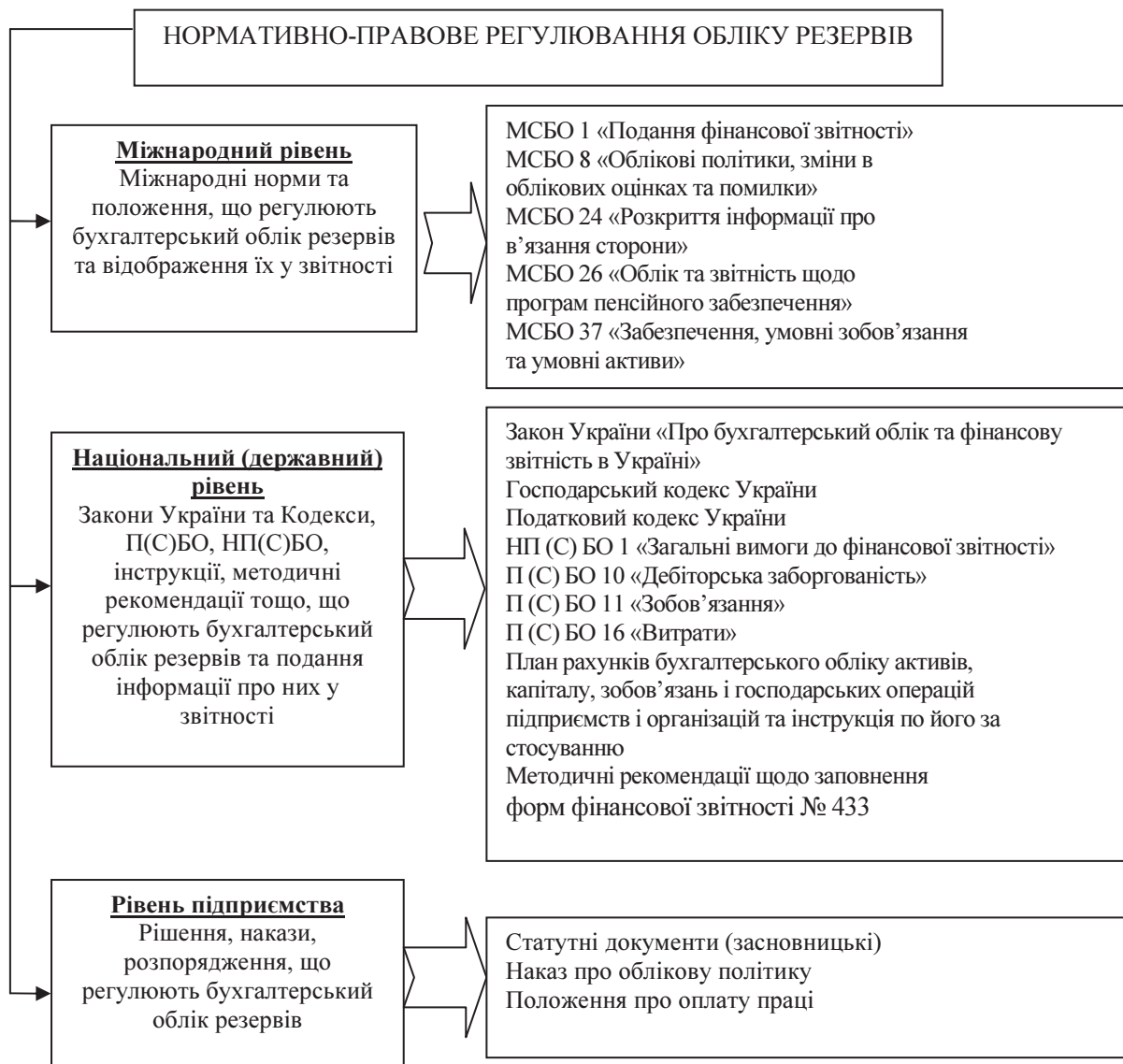

Рис 1. Нормативно-правове регулювання обліку резервів

Виділені Веригою Ю.А. та Орищенко М.М. рівні нормативно-правового регулювання побудовані на життєвому циклі резервів (створення, використання, списання), а запропонована класифікація – на ієрархічності нормативних документів.

На нашу думку, у класифікації нормативно-правового регулювання резервів потрібно також виділити ознаку функціонального призначення, відповідно до якої можна виділити:

- імперативно-організаційне регулювання – законодавчо-нормативні документи, які визначають принципи формування і обліку резервів, до них належать, зокрема, закони, кодекси тощо;

- нормативно-методологічне регулювання – міжнародні та національні положення, які визначають базові основи методології обліку резервів;

- інструктивно-методичне регулювання – нормативно-правові документи, методичні рекомендації, плани рахунків, накази про облікову політику тощо, які встановлюють методичні прийоми формування, обліку резервів та відображення інформації про них на бухгалтерських рахунках та у фінансовій звітності.

Незважаючи на широке нормативно-правове забезпечення, в регулюванні порядку формування та використання резервів існує чимало суперечностей та неузгодженостей. Чинне нормативно-правове забезпечення, яке регламентує бухгалтерський облік резервів, визначає більшою мірою загальні положення, порядок формування та відображення на рахунках бухгалтерського обліку й у фінансовій звітності тільки деяких видів резервів, крім того, вони не містять чіткої класифікації резервів.

Недосконалим є і методичне забезпечення формування та списання резервів. Погоджуємося з думкою Козлової М.О. про те, що в чинному законодавстві відсутня методика обліку та контролю покриття резервів реальними активами, а також немає державного заохочення підприємств, які у засновницьких документах та обліковій політиці передбачають формування резервів [11, с. 115]. Виявлені проблемні моменти і спричиняють відмову багатьох підприємств від резервування та ускладнюють його практичну реалізацію.

Верига Ю.А. та Орищенко М.М. пропонують такі шляхи для усунення неузгодженостей у нормативно-правові базі:

- потрібно дійти до однозначності в тлумаченні понять «забезпечення» та «резерви» і розглядати забезпечення майбутніх витрат і платежів як резерви капіталу, сформовані за рахунок витрат;

- розмежувати резерви майбутніх витрат і платежів та цільове фінансування;
- доповнити перелік резервів майбутніх витрат і платежів у П (С) БО 11 «Зобов'язання» резервами, які відображаються в плані рахунків;
- в П (С) БО 16 «Витрати» склад операційних витрат доповнити витратами на створення резервів майбутніх витрат і платежів;
- змінити назву рахунку 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» на «Резерви майбутніх витрат і платежів» [2, с. 136-137].

Запропоновані шляхи усунення неузгодженостей містять як позитивні, так і негативні моменти. Позитивним є те, що вони приведуть до однозначного тлумачення понять; негативним є те, що різного роду доповнення та значна кількість видів резервів може призвести до плутанини і невірних шляхів їх формування та відображення в бухгалтерському обліку.

Терещенко В.С. у своїх дослідженнях також звертає увагу на недосконалість бази нормативного регулювання України у частині резервів майбутніх витрат і платежів, що виражається у наявності розбіжностей в формулюваннях положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інструкції про застосування плану рахунків щодо обов'язковості формування резерву майбутніх витрат і платежів, законодавчої нерозробленості методики бухгалтерського обліку стосовно їх формування та використання [12]. Тому організаційні аспекти формування та використання резервів підприємств залишаються для врегулювання внутрішньою документацією на розсуд конкретного підприємства.

Таким чином, нормативно-правове регулювання вітчизняного бухгалтерського обліку надає підприємству можливість самостійно формувати методику обліку господарських операцій через облікову політику. Хоча, «облікова політика підприємства тісно пов'язана з процесом нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку в цілому і обліку резервів зокрема, підприємства мають можливість самостійно формувати політику щодо створення резервів, враховуючи специфіку своєї діяльності» [2, с. 58]. Крім того, вони можуть розробляти внутрішні документи, положення, інструкції, внутрішню звітність, які не суперечать чинному законодавству і будуть регламентувати та забезпечувати функціонування процесу резервування на підприємстві.

Слушно зауважує Козлова М.О. про те, що «українським законодавством не передбачено відповідальності за нестворення резервів в обліку, так як їх формування викликане умовними фактами господарського

життя...із-за нехтування відображення в обліку умовних фактів господарської діяльності адміністрація та власники підприємства позбавляються можливості ефективно управляти підприємством» [11, с. 111].

Верига Ю.А. та Орищенко М.М. також відмічають, що «грамотно сформована облікова політика в частині резервів капіталу дозволяє співфункціонувати різним підрозділам з метою управління підприємством, хоча вони мають різні інформаційні потреби. Для цього, по кожному виду резерву капіталу повинна надаватись повна інформація про його стан та використання, оскільки резерви прямо впливають на величину фінансового результату підприємства, та, відповідно, на об'єкт оподаткування» [2, с. 67].

Висновки. Сучасна фінансово-економічна криза істотним чином посилила актуальність формування в балансах компаній резервів капіталу, майбутніх витрат і платежів, які мали би виконувати, насамперед, функцію страхування їхніх капіталів. Формування об'єктивних резервів сприяє зниженню фінансово-економічних ризиків та зростанню рівня довіри на ринках капіталів. Проте, відсутність чіткої методичної та імперативної основи формування й обліку резервів гальмує ці процеси.

Проаналізована у статті законодавча та нормативно-правова база резервування поділена на три рівні за ієрархією документів та на три види за функціональним призначенням. Така класифікація дає змогу виокремити завдання документів кожного рівня та зрозуміти яким чином ця імперативна база має бути удосконалена, що і формулює пропозиції щодо подальших досліджень за темою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яремко І.Й. Економічні категорії в методології обліку: монографія/ І.Й. Яремко. – Львів:Каменяр, 2002. – 192 с
2. Верига Ю.А. Резервування капіталу: облік, аудит та звітність: монографія / Ю.А.Верига, М.М. Орищенко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 177 с.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI
5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIУ від 16 липня 1999 року.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість».
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання».
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам».

10. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 .
11. Козлова М.О. Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України) / М.О. Козлова // дис.. канд. екон. наук: 08.06.04 / Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2006.
12. Терещенко В.С. Бухгалтерський облік забезпечень майбутніх витрат і платежів: теорія та методика / В.С. Терещенко// дис.. канд. екон. наук: 08.00.09/ Київ. – 2008.